

Fogyasztók helyett állampolgárokként kell tekintenünk a társadalom tagjaira

Szabó Dorottya

DOI: 10.14267/VILPOL2024.05.13

A Project Syndicate portál nemrég közölt egy Mariana Mazzucato-val készült interjút [1], melyben arról faggatták a közgazdászt, hogy felülvizsgálhatónak tartja-e a 2020-ban Robert Skidelsky-vel közösen publikált véleményét [2], mely szerint a koronavírusjárvány okozta válsághelyzet bár megkövetelte a közkiadások jelentős mértékű megnövelését, megteremtve ezzel a lehetőséget arra, hogy az államok újradefiniálják gazdaságszervezői szerepüket, nem mondható el, hogy bármilyen újszerű fiskális politikai gondolkodás teret kapott volna ebben az időszakban, mivel a költségek „strukturálatlanok” voltak. A kérdést elsősorban az Egyesült Államok fiskális politikai programcsomagjai (CHIPS and Science Act, Inflation Reduction Act) ihlették, melyek Mazzucato szerint is komoly lehetőséget teremtenek az amerikai kormány számára arra, hogy a közkiadások célzott irányításával egy igazságos zöld transzformáció felé „terelje” a gazdaságot.

Szó esett az interjúban a közelgő COP27 potenciális eredményeiről, mellyel kapcsolatban Mazzucato egy londoni közösségi projektet, a Camdem Missions-t hozta fel követendő példaként. A közgazdász szerint ahhoz, hogy az ideai nemzetközi klímavédelmi találkozó valódi változásokat hozzon magával, az államoknak közösen kell belátniuk, hogy az elszeparált ágazati politikák és szabályozások helyett hatékonyabb volna szektorokat átívelő közösségeket (community-led missions) megmozdítani és támogatni a zöld transzformáció érdekében. Ezek a közösségek által vezetett küldetések hatékonyabban képesek összefogni a kollektív cselekedeteket lokális szinten, amik elengedhetetlenek a globális hatás eléréséhez.

Ezt a küldetés-orientált megközelítést Mazzucato szerint az állami szervezeteknek, mint gazdasági szereplőknek is alkalmaznia kell ahhoz, hogy a gazdasági rendszereink inkluzívabbá és fenttarthatóbbá váljanak. Véleménye szerint az Európai Bizottság REPowerEU terve egy küldetés-orientált megközelítést alkalmaz, hiszen az EU ezzel elkötelezte magát amellyel, hogy állami eszközökkel ösztönözze új piacok létrejöttét, amiket aztán a privát szektor tovább tud fejleszteni. Az ily módon (az innovációk korai szakaszában) biztosított állami támogatások olyan környezetet teremthetnek a privát szektor gazdasági szereplői számára, melyben innovatív és küldetés-orientált projektjeik kivitelezése könnyebbé válik.

Említésre kerül az interjúban az „elő-elosztás” (pre-distribution) koncepciója is. Mazzucato úgy véli, hogy az újraelosztás mellett olyan politikákra is szükségünk van, melyek megelőzik a jövedelem és a vagyon egyenlőtlen, vagy pontosabban megfogalmazva, igazságtalan koncentrálódását. Ehhez először is arra van szükségünk, hogy felülvizsgáljuk az érték fogalmát, illetve megvizsgáljuk az értékteremtő folyamatainkat, és újragondoljuk, hogy ezen folyamatok kimeneteleként mi a jutalmak igazságos elosztása. A kollektív erőfeszítéshez hozzájáruló egyéni kontribúciók értékének beazonosításának ex ante kell megtörténnie, azaz úgy kell szerveznünk a gazdaságot, hogy az értékteremtő folyamat az egyéni hozzáadott értéknek megfelelően jutalmazza az egyént, mint a közösség szerves részét.

Az interjú egyik legizgalmasabb kérdése az volt, hogy Mazzucato technokrata útmutatása vajon egyaránt alkalmazható-e demokratikus és piacorientált, illetve autoriter és államkapitalista rendszerekben is. Mazzucato válasza szerint a lényeg független a politikai rendszertől, átláthatóságra és felelősségrevonhatóságra van szükségünk mind az állami, mind pedig a privát szektorokban, illetve alulról felfelé terjedő, decentralizált innovációra, melyben kiemelt szerepe van a társadalmi mozgalmaknak.

Mazzucato elméleti kerete nagyvonalakban egy 21. századra alkalmazandó keynesiánus megközelítés, amely az állam, mint fiskális politikai aktor szerepét hangsúlyozza. Gondolkodásában megjelenik az igény az innováció alulról szerveződésére, a társadalmi mozgalmak felkarolására, illetve egy újszerű értékelmélet megalkotására, de ezen folyamatok indukciós pontjának az államot tekintti, függetlenül a politikai rendszer milyenségétől. Ezzel mintegy elkülöníti az állam gazdaságszervezői funkcióját minden egyéb funkciójától, ami alapvetően értelmes művellet lehet, ha a közgazdaságtanra, mint egy olyan elszigetelt tudományra gondolunk, amely egy légtüres, minden egyéb tudományággal való interakció nélküli térben is működőképes. Egy ilyen megközelítés felmenthet minket, közgazdászokat az olyan kérdések megválaszolásának kötelessége alól, mint például, hogy milyen politikai rendszerben valósíthatók meg a „technokrata” útmutatásaink, viszont ezek az útmutatások aligha lehetnek érvényesek az elképzelt légtüres tereinkben.

Mindezek okán a Mazzucato által felvázolt keynesiánus keret kiegészítésre szorul. Mára meglehetősen egyértelművé vált, hogy a digitális technológia a nyomtatáshoz, a telefonhoz vagy a gőzgéphez hasonlóan általános célú technológia (general purpose technology), ami annyit jelent, hogy a meglévő gazdasági és társadalmi struktúrákra gyakorolt hatása révén drasztikusan megváltoztathatja a társadalmat. A digitális technológia folyamatos térnyerése tehát meghatározza, hogy milyen gazdasági-társadalmi keretben tudunk gondolkozni az államról, illetve annak gazdaságszervezői funkciójáról. Az úgynevezett digitális gazdaság jelensége már a '90-es évek óta foglalkoztatja a közgazdászokat, akik alapvetően a digitális gazdaság működésének leírására, illetve az ebből fakadó szabályozói kérdésekre fókuszálnak. Diane Coyle a Royal Economic Society 2021-es éves nyilvános előadásainak vendégeként adott átfogó képet a témában[3]. Ezek alapján elmondható, hogy a közgazdaságtan ma már alapvetően egy szabályozói problémaként közelíti meg a digitális technológia jelenségét, a megváltozott gazdasági struktúrában új szabályok után kutat, ami rendet tehet a gazdasági szereplők között, előtérbe helyezve a fogyasztóvédelmi intézkedéseket.

Tagadhatatlan, hogy a fogyasztóvédelem kritikus elem a digitális technológia korszakában, de a változások és problémák, amik jelenleg a társadalmi és gazdasági rendszereinket terhelik, ennél jóval mélyebbek. Jamie Susskind könyveiben[4] ezen (potenciális) változásokat mutatja be. Anélkül, hogy a könyvek tartalmait részletesen bemutatnám, jelen esszé keretei között elég arról említést tenni, hogy Susskind egy digitális köztársaság megteremtése mellett teszi le a voksát. Amellett érvel, hogy a digitális technológia korszakában különös figyelmet kell fordítanunk arra, hogy demokratikus keretek között tartsuk a technológia fejlődését, aktív részvételre kell ösztönöznünk a társadalmat annak érdekében, hogy ne legyünk kitéve olyan hatalomnak, melyet nem tudunk felelősségre vonni. Susskind megfogalmazza azt, ami mindig is érvényes volt, a neoliberális korszakban azonban valamelyest megfélemezett róla a közgazdaságtan: fogyasztók helyett állampolgárokként kell tekintenünk a társadalom tagjaira.

Ez az a kulcsmondat, amivel Mazzucato elméleti kerete, illetve a digitális gazdasággal foglalkozó közgazdászok elsősorban szabályozói megközelítése kiegészíthető. Mazzucato rendszerében az állam, mint gazdasági aktor tereli a vállalkozások és ezáltal a fogyasztók döntését is, ezzel bizonyos szempontból reaktív szereplőkké redukálja azokat. Egy ilyen keretben valóban úgy tűnhet, hogy a politikai rendszer milyensége másodlagos kérdés, hiszen egy jóindulatú diktátor is elvégezheti ezt a feladatot. Az állam feladata azonban ennél összetettebb: meg kell adnia a megfelelő eszközöket a társadalom tagjai számára ahhoz, hogy fogyasztók (és vállalkozók) helyett állampolgárokként tudjanak és akarjanak magukra gondolni. Ez a feladata pedig szorosan összekötődik a gazdaságszervezői funkciójával, a funkciók szétválasztása szükségszerűen tökéletlen megoldási útmutatókhoz vezet.

Jegyzetek

[1] <https://www.project-syndicate.org/onpoint/interview-mariana-mazzucato-on-green-investment-pre-distribution-repower-eu-2022-10> Letöltés ideje:

[2] <https://www.project-syndicate.org/onpoint/new-fiscal-constitution-job-guarantee-by-mariana-mazzucato-and-robert-skidelsky-2020-07> Letöltés ideje:

[3] https://www.youtube.com/watch?v=yfTbwNqbb6k&ab_channel=RoyalEconomicSociety Letöltés ideje:

[4] Susskind, J. (2018). *Future politics: living together in a world transformed by tech*. Oxford University Press, Oxford, United Kingdom; illetve Susskind, J. (2022). *The digital republic : on freedom and democracy in the 21st century*. Pegasus Books, New York.